

De wording van het Nationaal Scheepvaartmuseum te Antwerpen

Lezing gehouden voor de Academie van Marine op Vrijdag, 15 Februari 1952,
door Dr. K. C. PEETERS, Stadssecretaris en Conservator
van de Oudheidkundige Musea te Antwerpen.

TOT de verre voorgeschiedenis van het Nationaal Scheepvaartmuseum behoort het verhaal van de stad, die als nationale haven geen Scheepvaartmuseum bezat.

Men heeft hiervoor een verklaring gezocht in het feit, dat Antwerpen als handelsmetropool zich steeds meer heeft geïnteresseerd voor de lading, dan wel voor het schip.

Bij dit alibi — want als verklaring is het argument te zwak — willen we niet stilstaan. Dat we nu toch aan de vooravond zijn van de realisatie van het zolang gedroomde Nationaal Scheepvaartmuseum, dankt de Stad Antwerpen en dankt ons land aan degenen die zich niet met een alibi hebben tevreden gesteld, doch die onverpoosd en onverstoord hebben geijverd om te verwezenlijken wat voor velen onmogelijk scheen.

Dat er te Antwerpen hoegenaamd niets voorhanden was is te veel gezegd, doch elkeen was er over akkoord dat de Scheldestad méér vermocht en beter verdiende, dan de twee collecties verdeeld over twee verschillende musea en waarover — bij wijze van historische inleiding — een woordje moet worden gezegd.

1. *De Scheepvaartafdeling van het Steen.*

Het eerbiedwaardige poortgebouw van de Antwerpse burcht — aangekocht door de stad in 1842 voor de som van ruim 21.000 fr. — werd in 1862 geopend als Oudheidkundig museum. In 1890 werd het nieuw gedeelte — opgetrokken in villastijl — plechtig ingehuldigd. In een der nieuwe zalen werd de scheepvaartafdeling ondergebracht.

Van deze, niet zeer uitgebreide doch alleszins interessante verzameling bezorgde de heer René De Bock in 1935 een uitstekende catalogus. Onder de voornaamste modellen vermelden we de prachtige « Barbersteyn », de « César », een XVIIIe eeuwse driemaster, Antwerpse schepen uit de bloeiperiode der zeilvaart, enz. Verder scheeps-onderdelen, oude navigatie-instrumenten, wapens en allerlei voorwerpen in verband met de zeevaart.

Een belangrijke ruimte werd ingenomen door een reeks voorwerpen afkomstig van de Zuidpoolexpeditie geleid door Commandant de Gerlache aan boord van de « Belgica » — vertrokken uit Antwerpen in 1897 en twee jaar later weergekeerd.

Als schenkers treffen wij vooral aan de bekende Antwerpse modelbouwers Lile, Van Coolput, Robert Mols, Meirsmen en meerdere maeccenassen en verzamelaars.

In 1940 werd de hele scheepvaartafdeling overgebracht naar het Hessenhuis om er samen met de ethnografische afdeling van het Vleeschhuis een verzameling te vormen die gelijkenis moest vertonen met die van het hybride Prins Hendrikmuseum te Rotterdam.

Al degenen, die sedert 1940 de toestand hebben gekend in de welke de voorwerpen zich in het Hessenhuis en elders bevonden, zullen met ons er over verheugd zijn dat eerstdaags aan dergelijke onwaardige situatie een einde zal worden gesteld.

2. *Het Stedelijk Scheepvaartmuseum.*

Het gebeurt niet zelden, dat een tijdelijke tentoonstelling uitgroeit tot een blijvend iets en aldus de kern vormt van een nieuw museum. De Schelde-tentoonstelling, die in September-October 1925 door het stadsbestuur was ingericht en die een groot succes boekte, had bij velen de oude Sinjorendroom terug opgeroepen : te Antwerpen een groots opgevat Scheepvaartmuseum te zien tot standkomen. Het is de grote verdienste van de Heer Em. Beuckeleers-Donche dit algemeen

verlangen, dat ook, en niet het minst, het zijne was, in de werkelijkheid te hebben omgezet.

Bekwaam scheepsbouwer, verzamelaar van scheepsmodellen, een Sinjoor van groot formaat, die ook buiten de landsgrenzen een uitstekende faam genoot en er vele bevriende relaties telde, was Beuckeleers-Donche de aangewezen man om de leiding van het nieuwe Scheepvaartmuseum in handen te nemen. Hij werd hierbij krachtig gesteund door het stadsbestuur en vooral door de toenmalige burgemeester Frans Van Cauwelaert.

Ik zal hier verder niet in bijzonderheden treden over de uitwerking van dit heerlijk initiatief. Het past echter wel enkele hoofdzaken te memoreren. Tussen haakjes weze vermeld dat het eerste geschenk aan het op te richten museum het model was van de in 1879 gebouwde « Belgenland » van de Red Star Line, destijds het grootste schip dat onze haven aandeed.

Zoals immer was de huisvesting van de nieuwe instelling *het* probleem. In Maart 1926 besloot de Gemeenteraad het museum onder te brengen in een vleugel van de Rijkshandelshogeschool in de Coquilhatstraat. De heer Beuckeleers-Donche werd tot conservator benoemd, giften kwamen voortdurend bij, de installatie vorderde en, op Zondag 24 Juli 1927, werd het museum officieel ingehuldigd. Het duurde niet lang of de beschikbare ruimte was ontoereikend, ook de eerste verdieping van het gebouw der Coquilhatstraat werd ingepalmd, doch de beheerraad van de Rijkshandelshogeschool, die eveneens de lokalen nodig had, haalde zijn slag thuis en het Scheepvaartmuseum moest verhuizen. Het werd in Januari 1937 ondergebracht in een zaal van het vroegere Nijverheidsmuseum aan de Rodestraat. Daar bleef de collectie bewaard tot in 1940 de voornaamste voorwerpen werden opgeborgen.

De heer Beuckeleers-Donche, die als ere-conservator de spil van de inrichting bleef, was niet alleen de stichter doch ook de voornaamste begiftiger; hij schonk, benevens tientallen andere voorwerpen, merkwaardige scheepsmodellen, o.m. van een Vlaams oorlogsschip uit de XIVe eeuw, een Hollands fregatschip van het einde der XVIIIe eeuw, een oorlogskotter van het begin der XIXe eeuw, enz. Hij liet in zijn werkhuizen tal van andere modellen en voorwerpen vervaardigen, waaronder vooral dient vermeld het model van de boot, met dewelke Keizer Napoleon met Keizerin Marie-Louise in 1810 zijn

intrede deed te Antwerpen. Deze nauwkeurige replek van de originele boot, sedert 1814 te Brest bewaard, is een stuk van uitzonderlijke historische betekenis.

Toen de heer Beuckeleers-Donche als conservator aftrad, bevatte het door hem opgerichte museum reeds 550 voorwerpen en telde de bibliotheek 1.400 werken plus een 500-tal grafische documenten.

De eerste conservator werd vervangen door de heer D. Duterne, die in 1935 overleed en opgevolgd werd door de heer A. Dermul. Bij dezès opruststelling in 1948 werd het Scheepvaartmuseum ingelijfd bij de groep der Oudheidkundige musea, zodat mij de grote eer te beurt viel aan de herinrichting er van te kunnen medewerken in het raam van de algemene reorganisatie der stedelijke musea. Voor de geschiedenis van het Stedelijk Scheepvaartmuseum weze hier verwezen naar het overzichtelijke propagandaboekje, dat de heer Dermul er aan wijdde en dat in 1942 door het Comité der Antwerpse Propagandaweken werd uitgegeven.

3. *De verzameling van het Beheer van Zeewezen.*

In de loop der jaren was ook de Staat eigenaar geworden van een niet onbelangrijke verzameling scheepsmodellen en voorwerpen in verband met de geschiedenis der scheepvaart. De meesten ervan werden in 1939 geëxposeerd op de Internationale Tentoonstelling van het Water te Luik. Daaronder bevinden zich een prachtige driemastgaljoot uit het begin der XIXe eeuw, een reeks modellen van de maalbotten Oostende-Dover, paviljoenpoenen, loodsbotten, vuurschepen, een groot en prachtig model van de « Pucelle de Flandre », een driemastschip van het einde der XVIIIe eeuw, enz., aangevuld met enige merkwaardige documentaire schilderijen.

Het mag voor onze stad een geluk heten dat de leiding van het Beheer van Zeewezen toen berustte en nog berust bij een geboren Antwerpenaar, de heer De Vos. Wij zullen verder aanstippen welk voornaam aandeel hij heeft gehad bij de onderhandelingen in verband met de oprichting van het Nationaal Scheepvaartmuseum te Antwerpen, doch het past hier reeds hem onze erkentelijkheid te betuigen, omdat dank zij hem het grootste deel van de verzamelingen van het Beheer van Zeewezen reeds vóór de oorlog naar Antwerpen werd overgebracht. Hij is dus, in de ware zin van het woord, een « voorloper » geweest.

4. *De Academie en de Vrienden.*

Als eenmaal de voorgeschiedenis van het Nationaal Scheepvaartmuseum geschreven wordt, zal een speciaal kapittel moeten gereserveerd worden aan twee groeperingen, die voor de sterke stuwkracht en voor de deskundige voorlichting hebben gezorgd : de *Academie van Marine* en de vereniging « *De Vrienden van het Nationaal Scheepvaartmuseum* ».

De belangstelling voor de geschiedenis van de scheepvaart is de jongste halve eeuw in ons land zeer sterk gestegen. Ik vermeld, in chronologische volgorde, de activiteit van de Ligue Maritime Belge (gesticht te Antwerpen in 1901, later overgebracht naar Brussel), het bestaan van degelijke maandbladen, zoals « *Wandelaer et Sur l'Eau* » (Gent sedert 1923), het succes van de Schelde-tentoonstelling te Antwerpen in 1925, de oprichting te Antwerpen van de « *Vlaamse Scheepvaartbond* » (met als orgaan « *Lichtbaken* »), de Nationale en Internationale Congressen van de Zee, die sedert 1936 regelmatig werden gehouden in verschillende steden van ons land en, niet het minst te veronachtzamen, de vele verzamelaars van scheepsmodellen waarvan er zich meerdere, zeer voorname, onder mijne geachte toehoorders bevinden.

Het is echter vooral de *Academie van Marine*, gesticht te Antwerpen in 1935, die het centrale organisme is geworden voor de studie van alles wat verband houdt met de zee en de zeevaart, de schepen en scheepvaart. Het was dan ook, als gevolg van het keurig verslag, dat de toenmalige secretaris dezer academie, de heer K. Vranckx in Juli 1937 voordroeg op het eerste Nationaal Congres van de Zee te Antwerpen, dat de wens werd geformuleerd « *Het Antwerpse Scheepvaartmuseum te zien uitgroeien tot een Nationaal Scheepvaartmuseum, door het bijeenbrengen van alles wat in ons land in openbare en private verzamelingen verspreid ligt op het gebied van scheepsbouw en scheepvaart* ». — Deze wens werd door de toenmalige Schepen der Haven, de heer Eric Sasse, aan het stadsbestuur overgemaakt, dat besloot zich in verbinding te stellen met het Bestuur van Zeewezen, en meer bepaald met de Heer Directeur-Generaal De Vos, die zich onmiddellijk een enthousiast voorstander van het ontwerp verklaarde en beloofde de pogingen uit al zijn kracht te zullen steunen. Hij heeft op voorbeeldige wijze en met nadrukkelijk succes woord gehouden, dank zij de samenwerking met een andere organisatie, die met dit doel

was opgericht, namelijk de v.z.w.d. « *De Vrienden van het Nationaal Scheepvaartmuseum* » waarvan de statuten verschenen in het Staatsblad van 6 Mei 1939.

Het initiatief tot het oprichten dezer vereniging ging andermaal uit van de heer Em. Beuckeleers-Donche, die samen met de heer Henry De Vos tot ere-voorzitter werd aangesteld. Voorzitter was wijlen de Heer Eric Sasse en als secretaris fungeert nog immer de Heer René De Bock, die als een der voornaamste promotors van het Nationaal Scheepvaartmuseum mag worden genoemd, want de « vrienden » wilden niet alleen een vereniging van begiftigers zijn, zij wilden ook metterdaad de oprichting van het Nationaal Scheepvaartmuseum bevorderen.

Wat zij als begiftigers hebben tot stand gebracht, blijkt uit de jaarverslagen der vereniging. Zij is de eigenares van een indrukwekkende verzameling, die aan het Nationaal Scheepvaartmuseum zal worden overgemaakt, o.m. de giften van de stichter de heer Beuckeleers-Donche, die 39 schilderijen schonk, betrekking hebbend op de scheepvaart, aangevuld met tal van modellen waaronder die van de Belgische oorlogsbrik « Duc de Brabant ». Onder de voornaamste begiftigers die schenkingen deden door tussenkomst van de Vereniging « De Vrienden van het Nationaal Scheepvaartmuseum », dienen vermeld : Schepen Sasse (model van bewapende driemastbark uit het begin der XIXe eeuw), Mevrouw Wwe Ernest Huybrechts, Kapitein Zellien, de Heren René De Bock, Hub. Elsen, Henry De Vos, Léon Descamps, Alfred en Theo Engels, Fr. Van Heesvelde, Canadian Pacific Line, N.V. Phs van Ommeren, Compagnie Maritime Belge, Navex, J. Beuckeleers, Mevrouw J. Beuckeleers, C.M. Pleyte, Agence Maritime Internationale, Royal Yacht Club de Belgique, H. Van den Abbeele, Laurent Van Altena, Mevrouw Wwe P. Landmesser, Océan (L. Dens & C°), Mejuffer Louise Gras, Sté Ame John Cockerill (Hoboken), Maurice Kieken, Cie Générale Transatlantique, Daniël Rosseels, Van Coppenolle, O. Schrijvers, L. Huybrechts, R. Van de Broeck, Hugo Van Kuyck.

De tweede wereldoorlog had de werkzaamheden van al deze verenigingen stilgelegd. De verzamelingen werden zo goed mogelijk gevrijwaard. Zij zijn, gelukkig onbeschadigd, nog steeds grotendeels opgeborgen. Het zou nu zaak zijn, onmiddellijk na het beëindigen der vijandelijkheden, de taak terug aan te vatten om te komen tot de

verwezenlijking van het door allen nagestreefde doel : de oprichting van het Nationaal Scheepvaartmuseum.

Het is over deze laatste, beslissende fase en die thans in 1952 met succes wordt bekroond, dat wij verder, meer uitvoerig zullen handelen.

*
* *

De eervolle, doch niet lichte taak, die mij door de opvolging van wijlen Dr Denucé in 1943 als Conservator van de Oudheidkundige musea te beurt viel, bracht mij in contact met de heer René De Bock, die niet alleen lid was van de Raadgevende Commissie onzer Musea, doch die tevens — en dat was niet zonder belang — de ijverige en gewetensvolle secretaris was van de « Vrienden van het Nationaal Scheepvaartmuseum ». Het was voor hem duidelijk dat het Nationaal Scheepvaartmuseum te Antwerpen moest gevestigd worden. Iets wat vóór de oorlog als een axioma gold, bleek nadien in sommige milieu's niet meer zo vanzelfsprekend te zijn. Het was in elk geval nodig de verspreide verzamelingen samen te brengen en, wilde men met de Staat tot een overeenkomst komen, de kwestie van het lokaal op te lossen.

Wij waren er van overtuigd, dat, bij de herinrichting der Antwerpse Musea, met dit dubbel aspect moest worden afgerekend.

In het uitvoerig plan van reorganisatie der musea dat ik de eer had in Maart 1947 aan het stadsbestuur voor te leggen, had ik voorgesteld het Steen voor te behouden als lokaal-historisch museum (met een afdeling gewijd aan de Schelde), het Vleeschhuis zou gereserveerd worden aan de Toegepaste Kunst, het Folklore museum moest een nieuw lokaal krijgen, evenals de ethnografische afdeling, om niet van de kleinere secties te spreken. Met de scheepvaartafdeling wisten we geen blijf. Aan het Hessenhuis kon, wegens de trillingen aan dewelke dit schijnbaar zo statig gebouw onderhevig is, niet als behoorlijk museumlokaal worden gedacht. Het kon hoogstens als museum voor vervoer (in verband met zijn vroegere bestemming) dienen.

(*) Vermelden wij hier dat de bekende Brusselse verzamelaar Alex Berqueman zijnerzijds ook fel de idee van een Nationaal Scheepvaartmuseum gepropageerd heeft en wel o.m. in een kleine periodiek « Navires d'Autrefois » getiteld, door hem uitgegeven en bekostigd. De Heer Berqueman ageerde hier echter vooral ten voordele van een Nationaal Scheepvaartmuseum op te richten te Brussel (zie bijv. Navires d'Autrefois van Februari 1939 Blz. 2 in « Réflexions »).

Het reorganisatieplan werd door het College van Burgemeester en Schepenen op 18 April 1947 aanvaard en met de uitvoering werd onmiddellijk begonnen. De eerste reorganisatie-tentoonstelling werd in het Vleeschhuis gehouden van 8 Augustus 1947 af. Het heringerichte Steen werd ingehuldigd op 3 April 1948. Het Scheepvaartmuseum bleef het grote zorgenkind, dat mij werd toevertrouwd, toen deze afdeling in December 1948 definitief aan de Oudheidkundige Musea werd toegevoegd. Deze zorgen werden echter in hoge mate gedeeld door de heer Burgemeester Craeybeckx, die, zoals trouwens voor het hele Antwerpse Museumwezen, reeds meermalen zijn belangstelling had betoond voor het op te richten Scheepvaartmuseum, dat naar zijn mening moest worden een museum van de Schelde en de Scheepvaart. Het feit, dat in het Steen een historische Schelde-afdeling werd voorzien, was blijkbaar niet vreemd aan deze samenkoppeling. Op 31 Augustus 1949 richtte de heer Burgemeester een brief tot de leden van het Schepencollege, waarin hij o.m. schreef : « Wat meer in het bijzonder aangaat de verzameling van het Scheepvaartmuseum, meen ik dat wij niet uit het oog mogen verliezen, dat in bepaalde Brusselse milieu's uitgezien wordt naar een gunstige gelegenheid om een Scheepvaartmuseum te Brussel te vestigen. Zo lang wij geen geschikt onderdak voor deze instelling in Antwerpen zullen hebben gevonden, zal het gevaar, dat in Brussel het Nationaal Scheepvaartmuseum wordt tot stand gebracht, ons boven het hoofd hangen.

Wij hadden gedacht aan het onderbrengen van onze verzameling in het Orteliushuis wanneer dit zal voltooid zijn. Daaraan is echter onmiddellijk een onoverkomelijk bezwaar verbonden, nl. dat wij er slechts een deel van onze verzameling, in betrekkelijk ongeschikte voorwaarden, kunnen tentoonstellen ».

Hij stelde voor het Orteliushuis te laten dienen voor het Folkloremuseum (later werd besloten er de ethnografische afdeling uit het Vleeschhuis onder te brengen) en, over het Steen sprekend, besloot de heer Burgemeester : « Het Steen zou als nationaal museum van de scheepvaart en van de Schelde, gelegen als het is aan de boorden van de stroom, een ideale ligging zijn, uitstekend aangepast aan het te bereiken doel. Bovendien zou de gehele collectie van waardevolle stukken daar kunnen worden ondergebracht. Op deze wijze zouden wij, zonder iets nieuws te moeten oprichten, aan de moeilijkheid een elegante oplossing geven ».

Op 2 September reeds besloot het College op deze suggestie in te gaan en in principe « het Museum Steen te bestemmen tot Museum van de Schelde en de Scheepvaart ». Terzelfdertijd werd mij opdracht gegeven bepaalde voorstellen naar voren te brengen.

Na herhaalde en diepgaande besprekingen met verschillende « Vrienden van het Nationaal Scheepvaartmuseum » en meer bepaald met de heer René De Bock, legde ik op 26 November 1949 een uitvoerig verslag neer waarin het *principe* aldus werd omschreven : « Het is een feit, dat het Steen in zijn huidige toestand niet het gedroomde lokaal-historisch museum is. Voorwerpen van werkelijke museumwaarde en die herinneren aan Antwerpen's verleden zijn niet talrijk genoeg, zodat steeds de toevlucht moet worden gezocht in minderwaardige voorwerpen. Het is niet zozeer de inhoud dan wel het gebouw zelf, dat de bezoekers lokt. (Men vergeet niet dat het Steen het meest bezochte museum van België is en dat in 1949 het aantal bezoekers de 100.000 overtrof.)

Weliswaar had men in het Steen een zekere atmosfeer kunnen verwekken door de gevangenis-stemming en door de aanwezigheid van foltertuingen, waarvan de lokaal-historische betekenis zeer twijfelachtig is. Het samenknopen van de burcht-idee met de reuzenkoppen en -handen, is wel bevorderlijk geweest voor het instandhouden en het verstevigen van de Brabo-hand-werpen-legende, doch dat thema behoort tot het gebied van de volkskunde en niet tot dat van de locale geschiedenis.

Ongetwijfeld blijven enige factoren van psychologische aard pleiten voor het behoud van de Steen-Brabo-mythe en zal hier of daar een oud-Sinjorenhart met leedwezen worden vervuld als het verneemt dat het Steen zijn bestemming van gevangenis- en historisch Antwerps museum zal zien veranderen. Daartegenover staat echter de liefde van de Antwerpenaar voor « zijn » Schelde en zijn belangstelling voor de scheepvaart, die zijn stad heeft groot gemaakt. Het ene gevoelsargument zal zeker opwegen tegen het andere.

Van zuiver wetenschappelijk en museologisch standpunt uit bekeken, is het vervangen van het huidige Steen-museum door een museum van de Schelde en de Scheepvaart volledig verantwoord.

Ten slotte dient de aandacht gevestigd op het feit, dat het Nationaal Scheepvaartmuseum te Antwerpen moet gevestigd zijn (liefst in de onmiddellijke nabijheid van de Schelde) en dat met de verwezenlijking ervan niet langer mag gewacht worden ». Aldus de inleiding tot ons verslag.

Wat de naam betreft, stipten wij aan : « Op het eerste gezicht leek de benaming « Museum van de Schelde en van de Scheepvaart » zeer geschikt.

Er kunnen echter bezwaren tegen ingebracht worden, omdat de term « Nationaal Scheepvaartmuseum » reeds algemeen gebruikt wordt in de betrokken middens. De opname van de verzamelingen van het Beheer van Zeewezen en van de giften van de « Vrienden van het Nationaal Scheepvaartmuseum » in het nieuwe museum, wettigen ook deze meer algemene benaming, waardoor het museum van het locale op het nationale plan verheven wordt ».

In verband met de beschikbare ruimte schreven wij : « Historische gebouwen zijn uiteraard slechte museumgebouwen.

Toen het Steen werd gerestaureerd, heeft men drie grote zalen toegevoegd aan het oude gedeelte, dat uitsluitend uit kleinere vertrekken bestaat. Nu moet worden aangestipt, dat een Scheepvaartmuseum naast enige ruime zalen voor de grote modellen, zeer goed enkele kleinere vertrekken kan gebruiken voor de minder belangrijke afdelingen.

De bestaande ruimte in het Steen zou voldoende zijn om de goede voorwerpen uit de huidige collectie een behoorlijke plaats te geven.

Met het oog op de zeer spoedig noodzakelijke uitbreiding zal het nuttig zijn reeds nu aan het bijbouwen van een paar ruime zalen te denken. Zulks is mogelijk door het bebouwen van het in onbruik zijnde tuintje langs de zijde van het Noorderterras, waardoor twee zalen van elk ruim 80 m² en een open terras met uitzicht op de Schelde zouden gewonnen worden ». Tot daar het eerste gedeelte van ons rapport.

*
* *

Intussen waren de besprekingen met het Ministerie van Verkeerswezen (Beheer en Zeewezen) ingezet door bemiddeling van de heer De Bock, optredend als algemeen secretaris van de v.z.w.d. « De Vrienden van het Nationaal Scheepvaartmuseum ». Deze bezorgde ons, na overleg met de heren Directeur-Generaal De Vos en Directeur Descamps, een voorontwerp van conventie tussen Staat en Stad en dat als basis voor de verdere onderhandelingen zou kunnen dienen.

Op 9 December 1949, na kennisneming van het verslag, gaf het Schepencollege opdracht aan de dienst voor rechtszaken om, in overleg met de Conservator, een ontwerp van conventie op te stellen met als basis het voorontwerp van het Bestuur van Zeewezen en werd de heer Hoofdarchitect-Directeur Fizez gelast met de uitvoering van de nodige aanpassingswerken in het Steen en het indienen van voorstellen tot vergroting van de nieuwe vleugel van het gebouw.

Het Koninklijk Aardrijkskundig Genootschap van Antwerpen — dat aanvankelijk de hoop had gekoesterd in het Mercator-Orteliushuis het Scheepvaartmuseum te zien onderbrengen, legde zich geredelijk neer bij de zienswijze van het Schepencollege, doch stelde voor de collectie Chinese schepen — die tot de verzamelingen van het Stedelijk Scheepvaartmuseum behoren — samen met de andere niet-Europese scheepsmodellen en voorwerpen evenals de voorwerpen van de « Expeditie de Gerlache » te voegen bij de ethnografische afdeling van de Oudheidkundige Musea en dat alles onder te brengen in het Mercator-Orteliushuis, waar dan ook het Aardrijkskundig Genootschap over een vergaderzaal zou kunnen beschikken.

Niet slechts uit louter wetenschappelijke overwegingen hebben wij op deze vraag gunstig advies uitgebracht, doch tevens omdat, door het Steen voor te behouden aan de Europese scheepvaart, de beschikbare ruimte beter zou kunnen aangewend worden en de verzamelde collecties een meer verantwoord en mooier geheel zouden vormen.

Hierbij moet worden aangestipt, dat de collectie Chinese schepen bestaande uit meer dan honderd modellen, enig is in Europa. Zij werden in 1949-'50 op stadskosten op uitstekende wijze gerestaureerd door de gekende specialist Dr. C. Nootboom, Directeur van het Maritiem Museum « Prins Hendrik » te Rotterdam en in 1950 onder zeer grote belangstelling geëxposeerd in het Museum voor Land- en Volkenkunde.

Intussen werden de onderhandelingen en de besprekingen tussen Stad en Staat gevoerd om tot een tekst te komen die de goedkeuring van alle betrokken instanties kon wegdragen. Het mag een gelukkig toeval heten dat in deze tijd van onderhandelingen de leiding van het Departement van Verkeerswezen in handen was van een oud-Schepen der haven van Antwerpen, de heer Minister Paul-Willem Segers, die voortdurend zijn onvoorwaardelijke steun heeft verleend.

Andermaal heeft ook de heer Directeur-Generaal De Vos, voor de juridische aangelegenheden bijgestaan door de Heer Descamps, be-
wezen, dat de ijverars voor het tot stand komen van het Nationaal
Scheepvaartmuseum te Antwerpen, op zijn vaardige kennis en toege-
wijde medewerking mochten rekenen.

Op 28 April 1950 was het ontwerp in zoverre klaar, dat het aan
de heer Minister en aan het Antwerpse Schepencollege kon worden
voorgelegd. Dit laatste hechte er op 5 Mei zijn goedkeuring aan, doch
hiermede was de lijdensweg nog niet ten einde. Het zou nog vele
maanden duren vooraleer de laatste duit in 't zakje was, om een
uitdrukking te gebruiken, die hier zeker niet misplaatst is, want na
het Ministerie van Verkeerswezen, moest ook het Ministerie van Fi-
nanciën zijn akkoord betuigen. Ik bespaar mij de moeite en u het
leed, hier lezing te geven van de correspondentie, die in de moeilijkste
periode werd gevoerd tussen Stad en Staat en waarbij niet zelden door
de heer Burgemeester de tussenkomst van de heer Eerste-Minister in
hoogst eigen persoon werd gevraagd en bekomen.

*
* *

Nadat in gemeen overleg nog een laatste wijziging werd toege-
bracht aan de bepalingen betreffende de financiële tussenkomst van-
wege de Staat, werd de overeenkomst ondertekend door de Heer
Minister van Financiën en de Heer Minister van Verkeerswezen.

Ontbreekt nu nog de ondertekening namens de stad Antwerpen,
voor dewelke aan de Gemeenteraad volmacht voor het Schepencollege
werd aangevraagd. Hierover zal de Raad zich in zitting van Maandag
a.s. uit te spreken hebben (*).

Hedenavond hebben de bevoegde Raadscommissiën reeds hun
goedkeuring gehecht aan de tekst der overeenkomst, waarvan de in-
houd elkeen onder u voorzeker zal interesseren :

(*) Sedertdien werd de overeenkomst in kwestie voor de Stad ondertekend
door de heren Lode Craeybeckx, Burgemeester, en Dr. K. C. Peeters,
Stadssecretaris.

OVEREENKOMST STAAT/STAD BETREFFENDE
HET NATIONAAL SCHEEPVAARTMUSEUM

De Belgische Staat, vertegenwoordigd door de

heer P.W. Segers, Minister van Verkeerswezen, en de
heer J. Van Houte, Minister van Financiën ;

en de Stad Antwerpen, vertegenwoordigd door haar College van Burgemeester en Schepenen, voor hetwelk optreedt de heer L. Craeybeckx, Burgemeester, bijgestaan door de heer Dr. K.C. Peeters, Stadssecretaris, handelend in uitvoering ener beslissing van de gemeenteraad van 18-2-52 ;

willende, door een gezamenlijke krachtinspanning, de herinnering en de getuigenissen van de medewerking van het land aan de scheepvaart sedert veraf gelegen tijden vereeuwigen en de bewaring verzekeren van alle werken en alle voorwerpen en bescheiden, die van deze medewerking, alsmede van iedere door hun landgenoten volbrachte ondernemingen op zee, getuigen,

komen overeen en nemen aan hetgeen volgt :

Artikel 1 : De Stad zal een Nationaal Scheepvaartmuseum als gemeentelijke inrichting stichten in haar gebouw gelegen te Antwerpen, Jordenskaai, geboekt ten kadaster Sectie A, perceel 1636 B, gekend onder de naam « Het Steen ».

Te dien einde zal bedoeld gebouw vergroot worden.

De Stad zal plans en lastvoorwaarden voor de bouwwerken laten opmaken en ze aan de goedkeuring van de Staat (Ministerie van Verkeerswezen en Ministerie van Openbare Werken) onderwerpen.

Vervolgens zal zij, in overleg met de Staat, de werken in openbare aanbesteding stellen, toewijzen en aanvaarden.

Artikel 2 : De Regering verbindt zich aan de Wetgevende Kamers de kredieten aan te vragen, om aan de Stad voor de in art. 1 bedoelde bouwwerken een Staatstoelage te verlenen die alleszins de vijf miljoen niet zal overschrijden.

Artikel 3 : De Stad zal, zonder tussenkomst van de Staat, zorgen voor de meubilering, de uitrusting, het onderhoud, de verwarming en de verlichting van het gebouw.

Zij bezoldigt de conservator en het personeel.

Artikel 4 : De Staat erkent dat, ondanks de toelage voorzien onder art. 2, het vergroot gebouw in volle eigendom aan de Stad zal toebehooren.

Artikel 5 : De Stad gaat, met inachtneming van hetgeen bepaald is onder artikel 8 dezer overeenkomst, de verbintenis aan het gebouw uitsluitend als Nationaal Scheepvaartmuseum te benuttigen en die bestemming niet te veranderen zonder toestemming van de Staat.

Artikel 6 : De Stad zal in haar besluit, houdende inrichting van het Museum, bij het beheer de instelling van een raadgevende commissie voorzien.

Deze commissie zal samengesteld zijn uit :
de Burgemeester der Stad, of zijn afgevaardigde, voorzitter, en negen leden aan te duiden als volgt :

- vier door de Stad,
- één door de Minister die het Zeewezen in zijn bevoegdheid heeft,
- één door de Minister van Openbaar Onderwijs,
- één door de Academie van Marine,
- één door de Vereniging zonder winstoogmerk « De Vrienden van het Nationaal Scheepvaartmuseum »,
- één door de Koninklijke Aardrijkskundige Vereniging van Antwerpen.

De Conservator of zijn afgevaardigde is van rechtswege lid van deze Commissie ; hij treedt op als secretaris en maakt verslag op van de vergadering der commissie.

Het mandaat der commissieleden zal toegekend worden voor een tijdperk van drie jaar. De aanduidende partijen zullen vrij blijven hun afgevaardigden te allen tijde te vervangen.

Het mandaat zal kunnen vernieuwd worden, maar zal niet bezoldigd zijn.

De Commissie zal voorstellen mogen indienen en adviezen uitbrengen. Zij zal vergaderen op bijeenroeping van de voorzitter of op verzoek van twee leden.

Artikel 7 : De Stad zal in het museum ten toon stellen haar bestaande verzamelingen omvattend scheepsmodellen, toestellen, materiaal, voorwerpen, kaarten, tekeningen, schilderijen, overeenkomsten, werken, gedenkschriften en andere documenten die betrekking hebben op de nationale medewerking aan de scheepvaart of rechtstreeks ver-

band houden met het doel dat door de oprichting van het museum nagestreefd wordt.

Zij zal insgelijks ten toon stellen alle dergelijke voorwerpen, verzamelingen en aanwinsten welke zij in eigendom zou verwerven, in bruikleen ontvangen of in bewaring aannemen, hetzij van publieke of private instellingen en organismen, hetzij van private personen.

Artikel 8 : De Staat zijnerzijds zal aan de Stad, voor tentoonstelling in het museum, in bewaring geven alle voorwerpen en verzamelingen passend in het kader der instelling en die nu in bezit zijn van het Bestuur van het Zeewezen of zouden in eigendom verworven worden, in bruikleen ontvangen of in bewaring genomen.

Artikel 9 : De Staat en de Stad behouden zich nochtans het recht voor de door hen bijgebrachte verzamelingen en voorwerpen tijdelijk terug te trekken voor de inrichting van of de medewerking aan tentoonstellingen of andere de scheepvaart aanbelangende plechtigheden in andere plaatsen van het rijk of het buitenland.

Artikel 10 : De Stad zal een bestendige en gedetailleerde inventaris doen aanleggen van al hetgeen tijdelijk of bestendig in het museum opgenomen of er uit verwijderd wordt, met aanduiding van datum, oorsprong der voorwerpen, eigenaar, verkoper, schenker, erf-later, lener, of bewaargever.

Artikel 11 : De Stad zal er zorg voor dragen dat in het gebouw een gemeubelde vergaderzaal voorhanden zij en dat lokalen voorbehouden worden voor de vestiging van zetel, secretariaat en archieven der Academie van Marine.

*
* *

Het getuigt voor het optimisme van het Antwerpse Stadsbestuur, dat, terwijl de onderhandelingen aansleepten en nu en dan zelfs haast hopeloos vastliepen, de bevoegde stadsdiensten doorwerkten aan de veranderingswerken, bemeubelingsplannen en vergrotingsontwerpen. De bemeubeling werd nog vóór het einde van vorig dienstjaar besteld, nadat een openbare aanbesteding was uitgeschreven. De aanpassingswerken in het Oude Steen zijn reeds uitgevoerd, alle zalen zijn ontruimd en met de inrichting van het Nationaal Scheepvaartmuseum wordt een aanvang genomen, onmiddellijk nadat de Gemeenteraad zijn goedkeuring aan de conventie zal hebben gehecht.

Het voorontwerp voor de vergroting is onder vorm van een eerste schets klaargemaakt en — wat voorzeker door elkeen met vreugde zal worden vernomen — een afvaardiging van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen, die Woensdag jl. ter plaatse kwam, heeft met de opvattingen der vergrotingswerken haar instemming betuigd.

*
* *

Blijft nu nog een woord te zeggen over de inrichting van het gebouw, de indeling van de verschillende zalen en de opstelling van de verzamelde collecties.

Het lijdt geen twijfel dat een eerste schifting van het zeer omvangrijk materiaal zich opdringt. Alleen het beste zal worden geëxposeerd en wel zodanig, dat de evolutie van het schip, m.a.w. de historische opeenvolging zal worden gerespecteerd.

Het niet geëxposeerde materiaal zal zodanig worden opgeborgen, dat het onmiddellijk ter beschikking kan worden gesteld voor studie-doeleinden, of in aanmerking kan komen voor meer gedetailleerde tijdelijke tentoonstellingen in één der grote zalen van de nieuwe vleugel.

De indeling, die hier wordt aangeduid, houdt natuurlijk geen rekening met de nieuw bij te bouwen ruimte.

Als algemeen principe wordt dus een chronologische volgorde aangenomen voor de rangschikking der voorwerpen. De grotere vertrekken worden voorbehouden aan de geschiedenis van het schip (hoofdzakelijk scheepsmodellen) terwijl in de kleinere de aanverwante vakken (cartographie, scheepsbouw, ornamentiek, enz.) aan de beurt komen. De huidige rondgang, t.t.z. de volgorde der zalen, blijft behouden.

Zaal 1. Ontvangstzaal.

Zij moet een stemmingsbeeld geven en zodanig ingericht worden dat men bij het binnentreden een indruk krijgt van voornaamheid. (Psychologische factor bij het binnentreden van een museum). Als decorum een paar mooie meubelen versierd met porselein en aarde-werk. Enkele modellen. Schilderijen in verband met de scheepvaart. Scheldegezichten. De kale wanden moeten behangen worden met simili-goudleder in afwachting dat echt goudleder kan aangekocht worden.

Er zijn voldoende mooie voorwerpen (dubbels) beschikbaar in de verzamelingen van de Musea voor Oudheidkunde en Toegepaste Kunst om deze zaal prachtig te stofferen.

Deze ontvangstzaal zal tevens als vergaderzaal dienen voor de Raadgevende Commissie, voor de Beheerraad van de v.z.w.d. « De Vrienden van het Nationaal Scheepvaartmuseum », de Academie van Marine, enz.

Zaal 2.

De vroegere gerechtszaal is door haar bouwtrant aangewezen om de oudste voorstellingen uit de verzameling te bergen. Modellen van schepen van af de Vikings tot omstreeks de XVIe eeuw. Oude prenten (o.m. reproducties van schepen volgens Brueghel, Huys, enz.)

Zalen 3 en 4.

Deze kleinere vertrekken worden voorbehouden aan de ornamentiek en aan kleinere gebruiksvoorwerpen in glas, porselein, enz. In verband met de scheepvaart (kleinkunst): stevenversieringen, vlaggenijzers, roerkoppen, enz.

5. De Kapel : is te bewaren in haar huidige toestand. Twee votiefschepen hangen vóór het altaar. Verder worden hier geëxposeerd : herinneringen aan de oude schipperskapellen, beelden van patroonheiligen der schippers, der zeelieden, de gildebreek van Baasrode (versierd met voorstellingen van Scheldescheperen uit de XVIIIe eeuw).

De glasramen (te herstellen op rekening « oorlogsschade ») zullen voorstellingen geven van de locale devotie in de Burchtkerk (Ste Walburgiskerk en O. L. Vrouw op het Staakske) en van St. Niklaas, de patroon der schippers.

Zaal 6.

Voorbehouden aan de kust- en riviervisserij met voorstelling van onze oude nationale scheepstypes: Blankenbergse schuit, de Antwerpse sloep, de Antwerpse knots, de hengst, de hoogaars, enz.

Zaal 7.

Binnenscheepvaart, Nationale scheepstypes : de poon, de beurtschuit op Lillo, de otter, de pleit, de aak, de paviljoentjalk, de walenbak e.a.

Zaal 8.

Cartographie en navigatie : zeekaarten, instrumenten, enz.

Zaal 9.

Scheepsbouw : half-modellen, spantmodellen, scheepsbouwwerktuigen, plannen en onderdelen van schepen.

Zalen 10 en 11.

De Schelde : aanschouwelijke documentatie betreffende de stroom, o.m. in historisch, geografisch, geologisch opzicht. Gedetailleerde kaart van de Schelde van haar oorsprong op de hoogvlakte van St. Quentin af tot haar monding nabij Vlissingen. Foto's, maquettes en ander, vooral didactisch materiaal. De haven van Antwerpen.

Zaal 12.

Hier worden de scheepsmodellen ondergebracht die een overzicht moeten geven van de ontwikkeling van het schip in de loop der tijden van de XVIe eeuw af tot de XIXe eeuw. Zij vormt samen met de volgende zaal (n° 13) het hoofdbestanddeel van het museum. Deze ruime zalen (18 m. × 6,5 m.) bieden inderdaad gelegenheid voor het exposeren van de grootste modellen. Zij zullen een beeld scheppen van de scheepstypes van de XVIe eeuw af, aan de hand van modellen, prenten, schilderijen, enz. Zowel de oorlogs- als koopvaardij-schepen van de grote zeilvaart zullen er te zien zijn : oorlogskotters, bewapende koopvaardij-schepen van de O.-Indische Compagnie, Fregat-schepen, koopvaardijgaljoten, koffen, brikken, barken, clipperfregat-ten, enz. Op het gepaste ogenblik zal hier ook de reproductie op schaal 1/4 te zien zijn van de roeisloep van Napoleon en het reusachtige schilderij van Van Bree : de aankomst van Napoleon te Antwerpen.

Zaal 13.

Onmiddellijk aansluitend bij de vorige wordt daarin de geschiedenis van de scheepsbouw voortgezet, meer bepaald met betrekking tot de XXe eeuw. Onderafdelingen in deze sectie zijn gewijd aan de Staatsmarine, de Loodsdienst, de Redding, de Koopvaardijstoomvaart.

Zaal 14.

Gewijd aan de pleziervaart (modellen van yachts en andere plezierboten).

De Bibliotheek van het Scheepvaartmuseum wordt eveneens in het Steen ondergebracht, evenzo de fotodocumentatie en de scheeps-

bouwkundige plannen voor modelbouw. De boeken kunnen ter plaatse geraadpleegd worden, alsook in de Stadsbibliotheek.

Gezien de zeldzaamheid van zekere werken worden deze in principe niet uitgeleend.

Het ligt in de bedoeling periodieke tentoonstellingen in het Steen in te richten, die onderwerpen rakende de scheepvaart zullen belichten.

Zo b.v. : Antwerpse vaartlijnen,
Antwerpen in de 19e eeuw (Schelde en schepen),
Belgische zeehavens,
De Oostendse compagnie,
Hendrik Schaeffels en de Schelde.

Tevens zal, met de toestemming van de Academie van Marine, regelmatig een bepaald onderwerp geïllustreerd worden aan de hand van de foto-verzameling van deze Academie.

Ik kan mij voorstellen dat de meesten onder u niet kunnen geloven dat wat hier thans wordt voorgehouden zó dicht bij ons ligt. Het is de verwezenlijking van een droombeeld, dat velen onder u jaren lang gekoesterd hebben. Ik herinner mij de avonden doorgebracht met mijn goede vriend Maurice Seghers, de gesprekken, die wij voerden en die eindigden met een zin die aan sprookjesvertellen doet denken : « Kan dat mogelijk zijn ? » Inderdaad, zoals het mogelijk werd dat één zijner leerlingen in het modelbouwen thans een voornaam aandeel heeft bij de praktische inrichting van het « Nationaal Scheepvaartmuseum », dat het voorwerp was van zoveel sceptisisme. Het wil mij voorkomen, dat de heer Seghers aan ons allen een tastbaar bewijs heeft willen geven van het geluk, dat hij ondervindt, nu zoveel twijfels worden weggevaagd. Hij heeft het voor-nemen uitgedrukt zijn merkwaardige en rijke verzameling modellen van de vissersschepen, die eertijds aan onze kust te vinden waren, te legateren aan het Nationaal Scheepvaartmuseum en haar reeds in bruikleen af te staan. Op die manier zal het mogelijk zijn bij de opening van het Museum de hele reeks vissersschepen van de kust te tonen, waarvan onze verzameling op dit ogenblik één enkel type bezit. Het is mij een bijzonder voorrecht hier reeds bij voorbaat en van harte de heer Seghers te bedanken en hem geluk te wensen om dit mooie voorbeeld en dit edel gebaar, waardig van de echte Sinjoren-traditie, waarvan hij een der meest rasechte vertegenwoordigers is.

*
**

Men zou geneigd zijn het betogende genre, dat bij een uiteenzetting voor Uw Academie past, op te geven en een huldezang te dichten om het bereikte resultaat. Ik ben geen dichter en ik zal dus ook niet trachten een sloteffect te zoeken met iets dat rijmt op « toren » en « Sinjoren ». Ik zal er evenmin het gevleugelde woord van Willem de Zwijger bij te pas brengen over « espérer » en « entreprendre », noch het gekende thema « God danken wij de Schelde en de Schelde al het overige ».

Ik wens als besluit eenvoudig met U een afspraak te maken en U te zeggen : « Tot spoedig weerziens in het Steen, bij de opening van het Nationaal Scheepvaartmuseum ».

